

felvállalt szóhasználatával szemben) nagyobb áramlatai táplálják a köztudatot, tulajdonképpen egy régi szerepet ölt magára, új köntösben.

Hogy változik-e a klíma, azt nem a hisztériát keltő média dönti el, de még a „beetett” nagyközönség sem – talán így foglalnánk össze Maklári végkövetkeztetését. A média által a megszállottság ismételt ijesztgetések az emberi psziché sérülékenységéből kifolyólag elérték azt, hogy mindenki a klímaváltozás vagy a környezetszennyezés szakelemzőjévé váljon, ugyanakkor azonban a közönség görcsben tartásával a média elérte azt is, hogy ne lépjenek érvénybe érdemleges megoldások, ne zajlódjon le a tényleges probléma-felismerés és a cselekvés szintjére való átlépés. A romló környezet mellé romló szellem is társul, és hamis eszmékkel, áltudománnyal a szennyezett emberi lélek jelenti az igazi veszélyt a környezetre – figyelmeztet az írót.

Az önnevelő és a „világmegváltó” könyvek beszédrendszerét másolva – ha nem ezt teszi, akkor olvasatlanul eltűnik, kritikai

visszhang nélkül elmosódik – magára veszi az antikvitás pedagógosának a köntösét is: nem akar hirtelen *másvalamivel*, idegen információkkal elhalmozni, nem hirdeti saját cáfolhatatlanságát és tévedhetetlenségét, nem avatja magát egy új típusú világtérlemező diskurzus szentjévé és pápájává, hanem csak alternatív utat mutat, olyant, amelyen járva talán kikerülhetünk a média meanderes folyásából olyan helyekre, ahol nem kell követnünk a fősodort ahhoz, hogy életben maradjunk.

Végigvitt érvelései, a teljességet sugárzó kontextualizációi tulajdonképpen *utat mutatnak* nekünk egy teljesebb, értéktelen, illetve csak pillanatnyilag érvényes értékekkel kevésbé terhelt ön- és világtérlemezés felé. Javaslom: fogjuk kezünkbe ennek a posztmodern pedagógosznak a kezét, és kövessük egy darabon. Addig, amíg magunk is meg nem találjuk azt az irányt, amely plurális értékrendű világunknak egy nem annyira a jelenhez, hanem a holnaphoz kötött tartománya felé vezet.

Péter Árpád

SZOCIOLÓGIA MINT ÉLETCÉL

Balla Bálint: *Életem és a szociológia*

■ Nem mindennapi kis könyv, amit az olvasó kezében tart. Balla Bálint, a berlini Technische Universität (Műegyetem) emeritált professzora, az Eötvös Loránd Tudományegyetem díszdoktora a kötet első részében színes mozaikok formájában vall életéről, melynek értelmét – szavai szerint – akkor találta meg, amikor eljutott a társadalomtudományhoz. A második rész, mely válogatást tartalmaz tudományos munkássága körében a szélesebb közönség számára megírt tanulmányaiból, illusztrálja, hogy szerzőjük életének java része egybefonódott a szociológia művelésével. S ez nemcsak célt, értelmet adott az életének, de tudományos rangot, munkásságának hírnevet, személyének

megbecsülést, külföldön és szülőhazájában egyaránt. Pályafutásában két kiváló segítője volt, mint írja, nemcsak az életében, de a tudományban is társai: felesége, Waltraud és a Protestáns Szabadegyetem.

De ehhez egy hosszú, küzdelmes utat kellett végigjárnia, hányódással és bukásokkal, noha sorsa sok mindenben kedvezett neki. Kezdjük szülőhazával, gyermekkorával. Apja ügyvéd, aki a válságos években vállalati jogászként gondoskodott családjá fenntartásáról, anyja festőművész. Mindketten művelt, a kultúra, a művészetek, a világ dolgai iránt érdeklődő emberek. Embertársait nem származásuk, világnézetük vagy fajuk szerint osztályozzák. Keresztény meg-

győződésükkel nem hivalkodnak, de ebből fakadóan sietnek olyan barátaik, rokonaik segítségére, akik a háború utolsó éveiben üldözöttekké váltak. Ebbe a polgári otthonba született bele a szerző, ennek szellemisége, légköre formálta gondolkodását. Erről írja, hogy „egy kis szigeten, védettségben éltem”. S a szülők anyagiakat nem kímélve gondoskodtak fiuk iskoláztatásáról, noha 1945 után az apa „reakciós” kényszernyugdíjazottként éveken át csak alkalmi munkákhoz jutott.

Balla Bálint az 1946-ban sikeresen letett érettségi után a budapesti egyetem jogi karára iratkozik be, a diákoskodás mellett ő is vállal alkalmi munkát, míg 1947-ben az egyetemisták egységes szervezete, a MEFESZ külügyi osztályán nyelvtudására tekintettel és a kisgazdapárti főtitkár támogatásával alkalmazást nyer. Innen a hírhedt fordulat évében, 1949-ben mint rossz kádert kiteszik, egy ideig kereset nélkül „lézeng”. De jósorsa most sem hagyja cserben, az államosított villamossági kereskedelmi vállalatok egybeolvasztásából létrehozott Ravill alkalmazza, előbb raktári, fizikai munkára. Főnöke, Gazda elvtárs, aki a német haláltáborból túlélvén párttagként vezetői posztra emelkedett, hamar felismeri és fontosabb munkakörökben kamatoztatja beosztottja tehetségét. Sőt 56-ban külföldi útra küldi: rábízta a vállalat képviselőjét a lipcsei nemzetközi vásáron. Balla joggal érzi, hogy munkahelyén is, akárcsak otthon, egy szigeten él, főként mert főnöke „rajta tartja a kezét”. Így érthető, hogy a jó viszony akkor sem romlik meg köztük, amikor Ballát a forradalom kitörése után megválasztják a Ravill forradalmi bizottsága elnökének. A vállalat az események lázában is megmarad békés szigetnek. De képviselői a forradalom leverése után sem mondanak le céljaik, követeléseik érvényesítéséről, és csatlakoznak a Nagy-budapesti Központi Munkástanácshoz. A csatlakozási okiratot, saját aláírásával is ellátva, Balla Bálint személyesen adja át a Munkástanács megbízottjának – egy nappal később a Kádár-kormány fegyveresei letartóztatják a Munkástanács tárgyalásra meghívott vezetőit.

Balla okkal tart a megtorlástól, ami azonban, meglepetésére, elmarad. Kiderül, hogy senki sem akadt a vállalatnál, aki feljelentené, aki ártani akarna neki. És Balla hosszas, félelemmel eltelt hónapok után ráébred, mekkora ereje van egy kölcsönösség és segélynyújtáson alapuló társadalomnak, még ha csak egy vállalat mikrotársadalmáról van is szó. Egyre inkább foglalkoztatja a kérdés: megváltoztatható-e a társadalom az emberi, különösen a munkakapcsolatok által, függetlenül politikai berendezésétől, tehát akár a szocializmustól is? Mivel a Ravill idővel már „állóvíznek” találja, letesz három felsőfokú nyugatnyelvi vizsgát, és sikerül átkerülnie a felfejlődő székesfehérvári Videotonhoz, ahol nyugati kiküldetések lehetősége kecsegteti. De amikor kiküldik az NDK-ba és – még a falépítés előtt – átsétálhat Nyugat-Berlinbe, felelősséget érez megbízatása teljesítéséért, és nem marad a csábító Nyugaton. Még reménykedik abban, hogy az emberi és a kiscsoportkapcsolatok fejlesztésével hozzájárulhat egy „emberarcú szocializmus” kialakításához. Az átélt családások, főnökei értetlensége azonban újabb állásváltoztatásra késztetik. 1964-ben elszánja magát új életcélja megvalósítására: szociológus lesz! Kapcsolatba kerül Hegedüs András volt miniszterelnökkel, aki szakított múltjával,* és az MTA szociológiai kutatócsoportja vezetőjeként próbálja a szocialista rendszerben eladdig megvetett tudományágat meghonosítani. Mivel Magyarországon szociológiai tanulmányokat folytatni nem lehet, Ballának 1965 áprilisában sikerül két évre szóló útlevelemmel előbb Franciaországba, majd Németországba utaznia, még azzal a szándékkal, hogy tanulmányai befejezése után hazatér. Münsterben nemcsak átadhatja magát az áhított tanulmányoknak, de tanáregédként is alkalmazták 1967 nyár végén lejáró szerződéssel. Kérvényét útlevele meghosszabbítására a kelet-berlini magyar külképviselet postafordultával elutasítja. Közben találkozik a szociológiai világkongresszuson Evianban Hegedüssel, aki négy szemközt azt a baráti tanácsot adja, hogy – egyelőre – maradjon

Nyugaton. Balla ezután elfogadja a nyugatberlini Műegyetemen felajánlott vezető tanársegédi állást – ahol később professzorrá nevezzik ki.

A nehéz döntés, hogy nem tér haza, egyben hontalanságot jelent, ígéretes tudományos pályafutása ellenére depresszióval jár. „Mély szakadékba zuhantam” – vallja –, amelyből azonban két fontos esemény kiségti. Az egyik a nyugat-európai Evangéliumi Ifjúsági Konferencia fiatal magyar résztvevőivel való megismerkedése, majd az ebből „kinőtt” Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem létrejötte, melynek Balla az egyik alapítója 1969-ben, a bolzano/bozeni találkozón. A szerző élénken eseteli könyvében a Szabadegyetem célját, jelentőségét, évenkénti akadémiai napjait, könyvkiadását és főként hatását, hogy élete, munkássága új értelmet nyerjen. Ehhez azonban még egy másik esemény is hozzá kellett járuljon. Egy Ruhr-vidéki német baráti család otthonában megismerkedik dr. Jaeger Waltraud fiatal orvosnővel, akinek lényge az első pillanattól kezdve megragadja. A beszélgetésből, késő esti elkísérésből kölcsönös szerelem ébred, majd házassággötés következik. A kiváló képesítésű gyermekgyógyász és ifjúsági pszichiáter hűséges társa lesz mindenben, lemond duisburgi intézetvezetői állásáról, egyben ottani baráti köréről, kedvelt sportjairól is, hogy férjét követhesse Berlinbe. Önszántából megtanul magyarul, kisebb előadásokat tart férje anyanyelvén – például a Szabadegyetem találkozóján –, később annyira viszi, hogy Kertész Imre *Sorstalanság* című könyvét eredetiben olvashatja. Ezt, már betegségtől megviselten, nagy akaraterejének köszönheti, míg a súlyos kór – túl korán – el nem ragadja az élők sorából. „Feleséggemmel minden valamirevaló gondolatomat megosztottam” – írja Balla Bálint –, ami nyilván a szociológia terén publikált számos új gondolatára is vonatkozik. Boldog évtizedeiket, majd élettársa elvesztésének tragédiáját könyvben kívánja feldolgozni. A készülő *Waltraud könyvéhez* megindító részleteket olvashatunk e kötetben.

Erdélyhez, erdélyi magyarokhoz fűződő személyes, érzelmi és szellemi kapcsolatai-

nak Balla külön fejezetet szentel. E kapcsolatok egy 1956 őszi rövid átutazástól eltekintve 1969 tavaszán, az említett bolzano konferencián indulnak, ahol közelebbről megismerkedik Kányádi Sándorral és Székely Jánossal. A barátság elmélyül, két évre rá Kányádiék kislánya, András keresztszülei-ként vesz részt a kolozsvári keresztelőn a Balla házaspár. Nem minden nehézség nélkül, a disszidens keresztapa nem utazhat Magyarországra, ezért nagy kerülővel, Jugoszlávián át jutnak el Erdélybe. 1973-ban újra bejárják Erdélyt, de a kiutazásnál olyan megalázó vámvizsgálatnak vetik alá őket, hogy csak a diktatúra összeomlása után vállalkoznak újabb romániai utakra. Közben viszont több ízben találkoznak az erdélyi szellemi élet kiváló képviselőivel, Illyés Kingától Lászlóffy Aladáréig, akik a Szabadegyetem vagy a Balla házaspár vendégeiként jöhetnek emigráns magyarok előtti fel lépésre, amíg a Ceaușescu rendszer be nem zár minden nyugatra nyíló kaput.

Az itt tárgyalt kötet második felében Balla Bálint szociológiai témáinak egy fontos része olvasható, a szakmában nem jártos olvasó számára is érdekes, érthető előadásban. A szűkösség fogalmának általa kidolgozott szociológiai elméletét gyakorlati példákkal támasztja alá. Egyrészt a rendelkezésre álló készletek, másrészt a célok, vágyak, tervek közti különbség a szűkösség, amelynek a szerző nyolc területét különbözteti meg. Szerinte minden egyéni és társadalmi cselekvés küzdelem a szűkösség ellen, amelynek társadalmon belüli leküzdéséhez az evangélium (ApCsel 20,35) tanítása: „jobb adni, mint kapni” nyújthat segítséget. Az ennek ellenére fennmaradó földi szűkösségeket pedig el tudjuk viselni, ha tudatában vagyunk annak, hogy Isten országában már nem lesz szűkösség.

Amit Balla Bálint egész életútjával már kifejez, az ennél a fejezetnél nyilvánvalóvá válik: mély, megalapozott keresztény hite, meggyőződése, amellyel Jézus tanítását a mindennapi életben és tudományos tevékenységében is követni igyekszik. Ebből fakad az ököméne iránti elkötelezettsége, amelynek beszédes bizonyossága Békés Gellért bencés professzor életművének méltatá-